

informeert en lokt discussie uit. Wel vind ik dat het materiaal waarop sommige gevalstudies berusten erg mager is. Is het een keer bijwonen van een studiedag van een religieuze groepering of het een keer ondergaan van een behandeling van een alternatieve genezer, voldoende om een degelijke greep te krijgen op het onderzoeksveld? Krijgt de student dan wel een juiste indruk van het kwalitatieve onderzoek? Immers daar gaat het niet om oppervlakkig verzamelen van materiaal, maar om tijdrovend, langdurig onderzoek via participierend observeren, vraaggesprekken, documentenanalyse enzovoort.

Lammert G. Jansma
Veenwouden

Lewis, James R. (ed.) (2009), *Scientology*, Oxford/New York: Oxford University Press, pp. 446, ISBN 9780195331493, \$35.00.

The *Church of Scientology* heeft een imagoprobleem. Zij is in haar bestaan herhaaldelijk in conflict gekomen met justitie en hoewel zij veelvuldig rechtszaken heeft weten te winnen, krijgt dat in de media nauwelijks aandacht. Als in de media over de Scientology kerk wordt gesproken of geschreven worden kwalificaties gebruikt als ‘omstreden’ of wordt gewezen op het ‘sekte’-karakter en op uitbuiting van aanhangers. Onbevooroordeeld spreken over deze religieuze beweging lijkt welhaast onmogelijk geworden. Hier hebben de sociale wetenschappen een belangrijke taak: zorgvuldig empirisch onderzoek kan bijdragen tot een betere beoordeling. Het probleem bij de Scientology kerk is echter dat onderzoekers niet erg welkom zijn of aan strenge voorwaarden worden gebonden, wat weer niet bevorderlijk is voor het imago. Deze thema's en andere komen aan de orde in de hier te bespreken bundel. In de *Introduction* geeft de bezorger ervan, Lewis, aan hoe het boek ontstond en hoe hij de stof heeft ingedeeld. Hij heeft de bijdragen ondergebracht in zeven delen. Die indeling volg ik bij mijn korte weergave van de inhoud.

In de inleidende essays, het eerste deel, wordt informatie gegeven over de geschiedenis van de Scientology beweging, haar huidige omvang, verspreiding en organisatie. Volgens worden het leven van de oprichter L. Ron Hubbard, zijn avontuurlijk bestaan, zijn reizen, zijn werk als science fiction auteur en als organisator en ideoloog van de beweging behandeld. Ook de leer wordt kort samengevat. Centraal staat daarin het toepassen van een bepaalde therapeutische technologie. Met behulp van speciale technieken (auditing en het gebruik van de e-meter (een instrument dat de elektrische geleidbaarheid van de huid meet) worden de blokkades (engrams) van de hulpvrager ('preclear') ontdekt en na succesvolle verwijdering daarvan kan deze de status van 'clear' bereiken. Verdere training kan hem op nog hogere niveaus brengen (de verschillende vormen van OT, 'Operating Thetan'). Deze *thetan* heeft al vele levens gehad, en zal nog vele wedergeboorten meemaken. Onderzoek naar de beweging – en dan vooral de interne organisatie – is nog niet veel

gedaan vanwege haar geslotenheid en, zoals een van de auteurs opmerkt: *they walk softly, but they carry a big lawyer*.

In deel 2 zijn theoretische en kwantitatieve benaderingen over Scientology opgenomen. Van de laatste treft men echter maar één bijdrage in deze bundel aan; daarin wordt een poging gedaan om het relatieve succes van de beweging te bepalen. Het blijkt niet de snelst groeiende godsdienst te zijn zoals ze zelf beweert. Het gaat in dit deel echter vooral om het karakteriseren van de beweging. Dat levert echter weinig nieuwe inzichten op, hoogstens uitspraken als: Scientology is een profetische beweging waar therapie, religie en business samengaan.

Deel drie heeft als titel 'Community and Practices'. De core business van Scientology is auditing, een gesprek tussen auditor en *preclear* over zijn blokkades, waarbij de emotionele reacties (meestal) worden geregistreerd met de e-meter. Een goede toepassing van deze techniek – maar ook door de leden van de beweging beschouwd als heilig ritueel en als een brug naar verlichting – en vervolgtrainingen, zullen, zo stelt de Scientology kerk, de persoon op een hoger geestelijk niveau brengen. Maar de vraag dringt zich dan op hoe de nadruk op persoonlijke groei via deze therapie zich verdraagt met het vormen van een *communitas*(gedachte). Onderzoek in Denemarken wees uit dat de Scientology-beweging, hoewel sterk gericht op persoonlijke ontwikkeling, wel een gevoel van verbondenheid bij de leden weet te bewerkstelligen. Integratie in de Deense samenleving kent echter problemen, omdat de beweging naar buiten toe gesloten is. In een volgend artikel komen de collectieve religieuze rituelen aan de orde. Zijn die voor een beweging die sterk gericht is op persoonlijke geestelijke groei eigenlijk niet overbodig en heeft Hubbard ze misschien bedacht om de beweging het uiterlijk van een kerk te geven, zo vraagt de auteur zich af.

In het vierde deel, losjes genoemd 'Sources and Comparative Approaches', wordt Scientology vergeleken met het boeddhisme en worden begrippen uit de Westerse theologie in verband gebracht met centrale begrippen uit de leer van de Scientology. Ook wordt met New Age vergeleken en dan wordt gewezen op aspecten die in de leer van beide voorkomen, zoals reïncarnatie, en op gelijke wortels, namelijk de theosofie. Verder wordt gezegd dat beide stromingen passen in de laat moderne maatschappij, want in beide wordt de nadruk gelegd op het gebruik van spirituele technieken om succes te hebben in het leven. Vandaar dat ook de vraag gesteld wordt of Scientology een moderne religie is, of eerder de religie (sacralisering) is van de moderniteit.

Deel vijf behandelt de conflicten die de Scientology kerk in de V.S. heeft ondervonden met het *Cult Awareness Network* (CAN), dat zich eerst vastbeet in de *Unification Church* (Moonies) en later de Scientology kerk tot haar tegenstander koos. Strategisch gezien geen goede keuze, want de Scientology kerk was strijdbaar en heeft via allerlei juridische procedures CAN vernietigd. Ook heeft zij in verschillende landen met succes haar status van 'echte kerk' via de rechter kunnen afdwingen, wat onder meer belastingvoordeel en andere privileges met zich bracht. Met deze acties heeft zij overigens ook voor andere minderheidsreligies het pad naar meer vrijheid gebaad. Aan de strijd van de Scientology

kerk, soms in samenwerking met andere religieuze minderheden, in Frankrijk wordt een afzonderlijk hoofdstuk gewijd. In dat land is reeds lange tijd een heftige *lutte contre les sectes* aan de gang, gesteund door de nationale en regionale overheden. Scientology wordt beschouwd – en gevreesd – als een vehikel van Amerikaans imperialisme en Amerikaanse cultuur, waarbij zij verdacht wordt van geestelijke manipulatietechnieken gebruik te maken. Scientology heeft verschillende processen gevoerd echter met betrekkelijk gering succes. Onder Sarkozy lijkt er iets meer ruimte te komen voor *toutes les spiritualités*.

De missie-activiteiten in verschillende land worden in deel zes behandeld, waarbij de vraag aan de orde komt of – bijvoorbeeld uit tactische overwegingen – de leer aangepast wordt aan de omstandigheden in de landen waar de beweging actief is. Dat is bij de centraal geleide Scientology kerk niet het geval. Verder wordt in dit deel de vestiging en ontwikkeling van de Scientology kerk in Zweden en Australië besproken, waarbij aandacht wordt geschonken aan groei, beeldvorming – met name de rol van de media –, conflicten met anti-cultgroepen en juridische processen.

In het laatste deel, met de weinig zeggende titel 'Dimensions of Scientology', wordt een belangrijk onderdeel van de leer van de beweging, de Xenu mythe, besproken en geanalyseerd. De tekst van de mythe is volgens de beweging alleen bestemd voor gevorderden en werd daarom niet beschikbaar gesteld aan minder ontwikkelden, leken en buitenstanders, maar ex-leden brachten die naar buiten. Het is een science fiction-achtig verhaal over de oorspong van de mens op aarde. Verder wordt in dit deel een poging gedaan de vraag te beantwoorden waarom zoveel 'celebrities', als John Travolta en Tom Cruise, zich tot Scientology aangetrokken voelen en wordt aangegeven welke (primaire en secundaire) bronnen er zijn over de beweging en hoe die gewaardeerd moeten worden.

Scientology is terughoudend ten opzichte van sociaal-wetenschappelijke onderzoekers. Dat komt in deze bundel op tweeërlei manieren naar voren. Ten eerste wordt in de bijdragen de verzuchting over de ontoegankelijkheid herhaalde malen geslaakt en ten tweede zijn er ook nauwelijks bijdragen aan te treffen waarin onderzoeksmateriaal verzameld via participerende observatie of andere methoden. Veel nieuws biedt de bundel dan ook niet over de interne organisatie van bijvoorbeeld de afzonderlijke kerken en het reilen en zeilen van de leiding. Wel wordt nieuw onderzoeksmateriaal gepresenteerd over de receptie van de beweging in verschillende landen en over de beeldvorming in de media.

Uit mijn samenvatting van de bijdragen kan de indruk ontstaan zijn dat de bundel een heldere indeling kent en goed geredigeerd is. Dat is jammer genoeg niet het geval. De bezorger heeft, zo lijkt het, wat hij binnenkreeg verzameld en vrij nonchalant bij elkaar geplaatst. In de *Introduction* verontschuldigt hij zich voor het heterogene karakter van de in de bundel gepresenteerde stof. Tot zijn verbazing kwamen er veel meer bijdragen binnen, dan hij had verwacht, maar dat hield wel in dat er een bundel ontstond met artikelen die qua aard en theoretische benadering sterk uiteenliepen. Voor het feit dat hij bewust voor een breed scala aan bijdragen heeft gekozen, is nog wel te begrip op te brengen. Dat geldt echter niet voor zijn minimale inspanningen als redacteur. Niet alleen heeft hij weinig

moeite gedaan de stof enigszins overtuigend in te delen, maar ook heeft hij zich nauwelijks ingespannen om overlappingsen te voorkomen. De lezer komt dus herhaaldelijk een beschrijving van het leven van Hubbard tegen, de geschiedenis van de beweging wordt hem meer dan een keer voorgeschoteld, almede de beschrijving van de auditing techniek. Niet de bijdragen zelf, daaronder zijn zeker wel interessante aan te treffen, maar juist de slordige wijze van redigeren maken de bundel minder aantrekkelijk.

Lammert G. Jansma
Veenwouden

Jacobsen, Knut A. & Raj, Sylva J. (eds.) (2008), *South Asian Christian Diaspora: Invisible Diaspora in Europe and North America*, Farnham: Ashgate, pp. 267 + xv, ISBN 9780754662617, GB£ 55.

De godsdienst van migranten is een dankbaar onderzoeksveld. De groei van het christendom wereldwijd wekt binnen de sociale wetenschappen ook steeds meer belangstelling op. Maar christendom onder migranten kan zich als onderwerp in veel minder belangstelling verheugen. Dat is vaak begrijpelijk. Het christendom is voor veel onderzoekers op het eerste gezicht een minder uitheems, en daarmee minder interessant, verschijnsel dan andere godsdiensten. Zeker in de gevallen dat het christendom ook nog eens een minderheidsgodsdienst onder de groep migranten is, ligt het voor de hand dat er geen grote aantallen wetenschappelijke studies over hen verschijnen. De redacteurs van dit boek hebben de taak op zich genomen zo'n wat zij 'onzichtbare diaspora' noemen, in beeld te krijgen. Het gaat daarbij om Zuid-Aziatische christenen in Europa en Noord-Amerika.

Dertien verschillende case-studies uit acht verschillende landen vinden hun plaats in het boek. Om verschillende redenen is er weinig overeenkomst tussen de hoofdstukken. De Zuid-Aziaten vormen een zeer diverse groep; de migratiegeschiedenis van iedere groep heeft zijn eigen kenmerken; en de Zuid-Aziatische christenen behoren tot zeer uiteenlopende kerkverbanden. Dat zorgt ervoor dat de verschillende hoofdstukken vaak meer aparte schilderijtjes zijn dan dat ze ieder het facet van een en hetzelfde verschijnsel belichten. Meer aandacht voor de transnationale contacten binnen de Zuid-Aziatische diaspora, die door het internet steeds meer toenemen, zou wellicht hebben kunnen helpen de afzonderlijke verhalen dichter bij elkaar te krijgen. Eleanor Nesbitt schrijft hierover in haar artikel over Groot-Brittannië (p. 33-34). Maar aangezien het studieterrein zo onontgonnen is, weegt dat bezwaar niet al te zeer. Er moet ergens een begin gemaakt worden, en deze collectie is een goede start.

In een aantal hoofdstukken komt terug dat de Zuid-Aziaten er in westerse landen tegenaan lopen dat westerlingen blijkbaar een zeer vertekend beeld van het wereldchris-